

Gün Yüzüne Çıkarılmayı Bekleyen Mevlevî Âyin Mecnû'aları -Konya Mevlana 002188, 004598 ve 04835 Numaralı Mecnû'alar Özelinde-

SEMA DİNÇ

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Hitit University, Faculty of Divinity, Türkiye
semadinc@hitit.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4945-644X>

Öz

Günümüzde tarih itibariyle en geriye götürebildiğimiz ve içerisinde âyin metnlerinin bulunduğu mecnû'alar 17. yüzyıla aittir. Na'tlar, ilâhîler, mi'râciyyeler, âyinler ve diğer dinî türleri de içerisine alan bu mecnû'alar her zaman müstakil bir konu odaklı olarak karşımıza çıkmamaktadır. Konya Koyunoğlu ve Konya Mevlâna Müzesi kataloglarında bulunan birbirinden farklı özelliklerde toplam 9 âyin mecnû'ası bulunmaktadır. Bu çalışmanın muhtevası ise Konya Mevlâna Müzesi'nde 002188, 004598 ve 004835 numaralarıyla kayıtlı bulunan üç mecnû'adan oluşmaktadır. Çalışma, incelenen âyin mecnû'alarının tümündeki fihristler, Mevlevî âyini sayıları, muhteviyatında hangi âyinlerin bulunduğu, bu âyinlerin bestekârları, makâm, perde ve uşûl gibi teknik ve ehemmiyetli verilerin mevcut olup olmadığı gibi konuları içermektedir. Aynı zamanda bu çalışma mecnû'aların fiziksel özellikleri, ketebe kayıtları ve hususi notlarını da kapsamaktadır. Bu minvalde 002188 numaralı mecnû'anın Muḥammed Şa'îd tarafından 1864 tarihinde kaleme alınmış olma ihtimali araştırılmıştır. Ayrıca 004598 numaralı mecnû'anın 1826 yılında Ahmed Ḥamdi Efendi tarafından kaleme alındığı görülmüştür. 004835 numaralı mecnû'anın ise Muḥammed Emîn el-Mevlevî tarafından 1866 tarihinde telif edildiğine dair kayıtlar ele alınmıştır. Ayrıca mecnû'alarda ilk kez ortaya çıkacak ya da unutulmuş olan âyinlerin metinleri de burada incelenmiştir. Bunlardan en önemlisi mecnû'alarda nadir olarak rastlanan 'İsmet Ağa'nın İşfahân âyini. Güftesinin tamamına bu makalede yer verilmiştir. Bununla beraber Dede Efendi'nin Ferahfezâ âyini şerifindeki güfte farklılıklarına değinilmiştir. Aynı zamanda 004835 numaralı mecnû'adaki makâm/perde kaydı bulunan âyinlerin incelemesi yapılmıştır. Tüm güfteler ve uşûl dârlarının bulunduğu kısımlar karşılaştırmalı analiz yöntemiyle çalışılmıştır. Böylece bu üç mecnû'anın bilinmeyen yönleri bahsedilen taraflarıyla ortaya çıkarılmış ve ilim dünyasına kazandırılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Musikisi, Mevlevî Âyin Mecnû'ası, Konya Mevlâna Müzesi, 'İsmet Ağa, Dede Efendi, İşfahân Âyin.

**Mevlevî Âyin Majmû'as Waiting to be Uncovered -Specifically Nos. 002188, 004598, and 04835 in the Konya Mevlana Collection-
Abstract**

Today, the majmû'as that contain âyîn majmû'as, the furthest we can go back in history, date back to the 17th century. These collections, which include na'ats, hymns, mi'râjiyas, âyîns and other religious genres, do not always appear to focus on an independent subject. There are a total of nine âyîn majmû'as with different features in the catalogs of Konya Koyunoglu and Konya Mevlana Museum. The content of this study is composed of three majmû'as registered in Konya Mevlana Museum with numbers 002188, 004598 and 004835. This study includes topics such as the indexes in all the âyîn majmû'as examined, the numbers of Mevlevî âyîns, which âyîns they contain, the composers of these âyîns, whether technical but important data such as maqâm, pardah and uşul are available. It also includes the physical characteristics of the majmû'as, their recordings and special notes. In this context, the possibility that the majmû'a numbered 002188 was written by Muhammed Şa'îd in 1864 was investigated. It was also seen that the majmû'a numbered 004598 was written by Ahmed Hamdi Efendi in 1826. Records indicating that the majmû'a numbered 004835 was written by Muhammed Emîn al-Mevlevî in 1866 were discussed. The texts of the âyîns that will appear for the first time in the majmû'as or that have been forgotten are also examined here. The most important of these is 'İsmet Âga's İşfahân âyîn, which is rarely seen in majmû'as. Lyrics will be included in this article. In addition, the differences in Dede Efendi's well-known Farahfezâ âyîn are mentioned. The âyîns with pitch recordings in the majmû'a numbered 004835 were examined. All the lyrics and the parts containing the rhythm patterns were studied with the comparative analysis method. Thus, the unknown aspects of these three majmû'as have been revealed with the aspects we mentioned and brought to the world of science.

Keywords: Turkish Religious Music, Majmû'a of Mevlevî Âyin, Konya Mevlana Museum, 'İsmet Âga, Dede Efendi, İşfahân Âyîn.

Giriş

Osmanlı dönemi musikisinin meşk yöntemiyle gerçekleştiği zaman dilimi denildiğinde 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan nota yazımından evvelki sürece gitmemiz gerekmektedir.¹ Ancak elbette meşk, notayla beraber nihayete eren bir aktarım metodu olmamıştır.² Eserler nota yoluyla kayıt altına alınıp mecmû'alarda yer buluyor olsa da meşk yoluyla bu eserlerin öğretimi (ya da meşk geleneği) devam etmiştir. Nota yazımının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte eserlerin notalarının yer almadığı güfte mecmû'aları meşk yönteminin uygulamasında ihtiyaç duyulan yardımcı bir kaynak/unsur hâline gelmiştir. Bu anlamda daha çok hanendelere yardımcı olsa da bestekâr ve sazandelere de katkı sağlayan mecmû'alara her dönem ihtiyaç duyulmuştur.³ Eserlerinin yaygınlaşması ve kalıcılığının artması bakımından bestekârlara, eserleri daha kolay öğrenebilmesi bakımından

¹ Gönül Paçacı Tunçay, *Neşriyât-ı Mûsikî Osmanlı Müziğini Okumak 1*, c. 1, 31.

² Genel bir bilgilendirme için bkz. Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*.

³ Sâzandelere sağladığı bu özel hususiyet için bk. Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, 39-41.

hanende ve sazandelere sunduğu kolaylıklar bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Bu da musiki ile ilgilenen herkesin kabiliyetleri düzeyinde hafızalarında tutamadıkları ya da hatırlanmasına ihtiyaç duyulan uzun metinleri anımsatmak için güfte mecmû'alarını meydana getirmiştir. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca yazılan bu metinlerle külliyat sayılabilecek çoklukta mecmû'alar ortaya çıkmıştır.

Mecmû'alar, 15. yüzyıl öncesinde defter olarak bilinen sonrasında içinde şiir metinleri bulunan cönk türü defterler olarak tarif edilebilir.⁴ Mecmû'aların özelliklerine kısaca değinecek olursak yazar sayısı bir ya da birden fazla olabildiği gibi dinî ya da dinî olmayan şiirleri içerebilen eserlerdir.⁵ Aynı zamanda konularına göre tasnif edilerek isimlendirilirler. Hadis, fetva, du'â, ilâhî, şarkı, mektup, hutbe, güfte, âyin, latife, ilaç bilgileri, fevâid ve şiir mecmû'aları bunlara örnek olarak verilebilir.⁶ Bu araştırmaya konu olan güfte mecmû'aları da faşıl, şarkı, Mevlevî âyini, na't, ilâhî, mevlid, mi'râciyye, reğâibiyye, karma mecmû'alar vd. gibi tasnife tâbî tutulmuşlardır.⁷ Mürettepler mecmû'alarının muhteviyatında kendi döneminin eserlerine yer vermektedirler. Güfteleri içeren defterlere güfte mecmû'ası denmektedir ancak bu defterleri şiir mecmû'alarından ayırıcı bir vasıf vardır ki o da yazılmış olan şiirlerin bestelendiğine işaret edecek şekilde güfte yazarı, bestekârı, uşul, makâm veya perde bilgilerinden birini kesinlikle bulundurmalarıdır.⁸ Böylece bu mecmû'alar bizlere musikiye dair veri sağlamış ve besteli eserlerin yapısal özelliklerini aktarmış olmaktadır.⁹ Nitekim güfte mecmû'aları¹⁰ olarak sınıflandırılan ve içerisinde bestelenmiş eserlerin güftelerini bulunduran mecmû'aların en belirgin özelliği mecmû'a sahiplerinin bestesini hafızasına aldığı eserlerin güftesine müracaat etme maksadını taşımasıdır.¹¹ Dolayısıyla mürettibin yaşadığı çağın tüm eserlerini içermesi beklenemez.¹² Bu anlamda şiir antolojisi düşüncesinden ayrılarak musiki meclislerinde kullanılacak bir dokümana dönüşmüştür. Bu da aynı zamanda mürettibin musiki hafızasını, kişisel zevklerini ve muhiti hakkında

⁴ Harun Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 9.

⁵ Recep Uslu, "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler," 162.

⁶ Mustafa İsmet Uzun, "Mecmua."

⁷ Uslu, "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler," 162; Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 35-112.

⁸ Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 16.

⁹ Örnek metin için bkz. Selman Benlioğlu, "Derkenarda Der-makâm: Bir İntikal Aracı Olarak MakamKayıtlı Mi'râciyye Yazmaları," 73-95; Sema Dinç ve diğerleri "Dinî Mûsikî Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı," 256-68.

¹⁰ Yılmaz Öztuna, "Güfte", içinde *Türk Musikisi Ansiklopedisi*; İsmail Hakkı Özkan, "Güfte."

¹¹ Harun Korkmaz, "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yayınlarının Kataloğu," 44.

¹² Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, 39.

bilgi edinilmesini sağlayan bir ayna vazifesi görmesini temin etmiştir. Zaman zaman bu durum güfte-makâm ilişkisine de işaret eden bilgileri görmemizi temin eden bir hususiyet taşımaktadır.¹³

Bununla beraber bu metinler Osmanlı Döneminin sosyolojik yapısına dair ipuçları vermesi açısından tarihî belge kabul edilebilmektedir. Yakın zamanda bu mecmû'alar verdikleri bilgilerin ehemmiyeti nedeniyle tarihî vesika ve resmî belgeler sonrasında ana kaynak kabul edilecek kadar önemli hâle gelmişlerdir.¹⁴ Bu nedenle 1900'lerde bilgi taşıyan bir kaynak özelliğinde değerlendirilmeye başlanan güfte mecmû'aları hakkında dikkat çekici çalışmalar bulunmaktadır.¹⁵

Günümüzde Mevlevîlik ve bu bağlamda ortaya çıkan Mevlevî âyini formu birçok kaynakta tafsilatıyla ele alındığından bu çalışmada ayrıca konu edilmeyecektir.¹⁶

Yöntem ve Sınırlılık

Bu çalışmada incelenen 002188,¹⁷ 004598¹⁸ ve 004835¹⁹ arşiv numaraları ile kayıtlı 3 mecmû'a biçim ve içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Her mecmû'a öncelikle ciltleme, mühür, fihrist, sayfa sayısı ve yazım şekli gibi bilgiler bağlamında biçimsel olarak analiz edilmiştir. Bu esnada rastlanan tarihlendirme ve ketebe kaydı gibi telif tarihini içeren ya da mürettip bilgilerini içeren mecmû'aların bu bilgiler ışığında tespitleri yapılmıştır. Örneğin yazı hattının türünün (tâ'lik, nestâ'lik, rika' vb.) bu manada tarihlendirme meselesini zaman zaman çözümlemede yardımcı bir öge olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.²⁰

İncelediğimiz âyin mecmû'alarının biçimsel ve tarihsel özelliklerinin tespitinde müzik eserlerinin analizi ve diğer belgelerin ışığında yorum bilgisel bir tarih yazımı imkânı sağlayan tarihsel müzikoloji yöntemi kullanılmıştır. Bununla beraber âyinlerin fihristlerinin (mecmû'alarda olanlarında) içeriklerine yer verilerek mecmû'anın ihtiva ettiği âyinlerle mukayesesi yapılmıştır. Şeyh Gâlib'in (1171-1757/1213-1799)

¹³ Judith Haug, "Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım," 200.

¹⁴ Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 14; Yılmaz Öztuna, "Mecmua," 16.

¹⁵ Örnekler için bkz. Ruşen Ferit Kam, *Bestegâr Şâir Nazîm ~ Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, c. I; Rifki Melûl Meriç, "Hicrî 1131 tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musiki San'atkârları Tezkiresi-Nâzımı: Kilârî Ahmed Refî'," 139-68.

¹⁶ Bu konularda örnek eserler için bkz. Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini," Abdûlbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*; Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikisi*.

¹⁷ "Âyin Mecmû'ası," Mevlana.

¹⁸ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," Mevlana.

¹⁹ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," Mevlana.

²⁰ Uslu, "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler," 164-65.

mecnû'asında olduğu gibi fihristte makâm sıralamasına göre boşluklar bırakıldıysa bunlara da işaret edilmiştir.²¹ Bu çalışmada mecnû'alar araştırıldığı için yöntem olarak kullanılan kaynak taramalarının ardından mecnû'alarda nadiren karşılaşılan âyinler hakkında karşılaştırmalı bir çalışma yürütülerek analizler yapılmıştır. Örnek olarak; 'İsmet Ağa'nın (14./19.yüzyıl) mecnû'alarda nadir görülen İsfahân Âyin-i Şerîf güftesine bu çalışmada yer verilecek ve aynı zamanda Hammâmizâde İsmâ'îl Dede Efendi'nin (1191-1778/1262-1846) Ferahfezâ Âyin-i Şerîfi ile mecnû'adaki âyinin güfte ve terennüm sazları farklılıklarıyla ve benzerlikleriyle ele alınmıştır. Mecnû'alarda bulunan tüm âyinlerin yazımı incelenerek çoğunlukla güfte mecnû'alarında takip edildiği üzere makâm tertibine uyup uymadığı tespit edilerek tafsilatlı bilgiye yer verilmiştir. Âyinlerin ve selâmların başlıklarıyla birlikte terennüm sazların yazımına ve uşûl veya perde kullanımına bakılarak bu konular hakkında detaylandırma yapılmıştır. Tüm bunlarla birlikte nadiren âyinlerin öncesinde ancak genel olarak sonrasında yer verilmiş olan²² na'atlara, rubailere ya da ilâhî ve du'â'lara ana hatlarıyla değinilmiştir.

Metnin içerisinde başlıklandırma yapılırken müze kayıtlarında yer verildiği şekliyle mecnû'aların isimleri ve bilgileri yazılmıştır. Mecnû'a hakkındaki bilgiler ve tespitler kendine ait olan başlık altında toplanmıştır.²³ Bununla beraber âyin listelerinin bulunduğu tablolar hazırlanmış ve buraya bestekâr isimleri mecnû'alarda yazıldığı şekliyle orijinalliği korunacak şekilde eklenmiştir. Bu listelerdeki bilgiler mecnû'aların özelliklerine göre değişiklik arz etmiştir. Bununla beraber başlıklarda perde ve uşûl kayıtları örneğinde olduğu gibi o mecnû'aya has olan durumlar özel olarak incelenmiş ve ulaşılan bilgiler ışığında analizleri yapılmıştır. Mecnû'aların âyin başlıklarında görülen isimlendirmeler hakkında her mecnû'anın kendi bilgileri de ilgili başlıklara kaydedilmiştir.

1. Konya Mevlâna Müzesi 002188 MEVLANA- Âyin Mecnû'asının Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmaya konu olan ilk Mevlevî Âyin Mecnû'ası, Türkiye Konya Mevlâna Müzesi 002188 Numaralı "Âyin Mecnûası" adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında mürettibi yoktur. Aynı zamanda istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt görülmemektedir. Nestâ'lik yazı biçimiyle yazılmış

²¹ Şeyh Galip, *Şeyh Galip Mevlevî Âyinleri Mecnûası*, 12.

²² Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecnûaları," 79.

²³ Girişte detaylarıyla bahsedilse de özet olarak mecnûalar kendi başlıkları altında ana hatlarıyla şu şablona uyularak analiz edilmiştir: Mecnûanın fiziksel özellikleri, varsa fihrist ve içeriği, mecnûada bulunan âyinlerin tablosu, mecnûanın yazıdüzeni, âyinler hakkında analiz ve diğer mecnûalardan farklılıkları.

olan metinde oldukça özenli tezhipli, altın bezemeli ve ser-levhali bir fihrist mevcuttur. Mecmû'anın cildi elden geçirilerek yeşil bir kâğıt ile kaplanmış olsa da ilk halinde kenarlarında altın bezemeler olduğu görülebilmektedir. Mukavva üzerine bez şeklinde bir kütüphane notu ile birlikte uzunluğu 21 cm, genişliği 12 cm. olarak not edilmiştir. Mecmû'a 128 sayfa 64 varaktan müteşekkildir. Satır sayısı muhtelifdir. İç kapak sayfalarında daha sonradan yazıldığı özensizliğinden ve kurşun kalemle yazılmasından belli olan iki başlık bulunmaktadır. "Râst Âyin-i Şerîf" ve "Âyin-i Şerîf Mecmû'ası" yazmaktadır. İç kapakta ikisi yuvarlak biri kare olmak üzere üç farklı mühür bulunmaktadır. Yuvarlak olanlardan birinin Mevlâna Kütüphanesine ait olduğu tespit edilmiş olsa da yuvarlak ve kare biçime sahip olan diğer mühürler okunamadığı için kime veya neye ait olduğu tespit edilememiştir.²⁴ Ancak üzerindeki tarih .1281/1864 yılını göstermektedir. Bu mührün mecmû'a sahibinin olup olmadığı kesin değildir. Mecmû'anın çeşitli sayfalarında kütüphane mührüne de rastlanmaktadır.

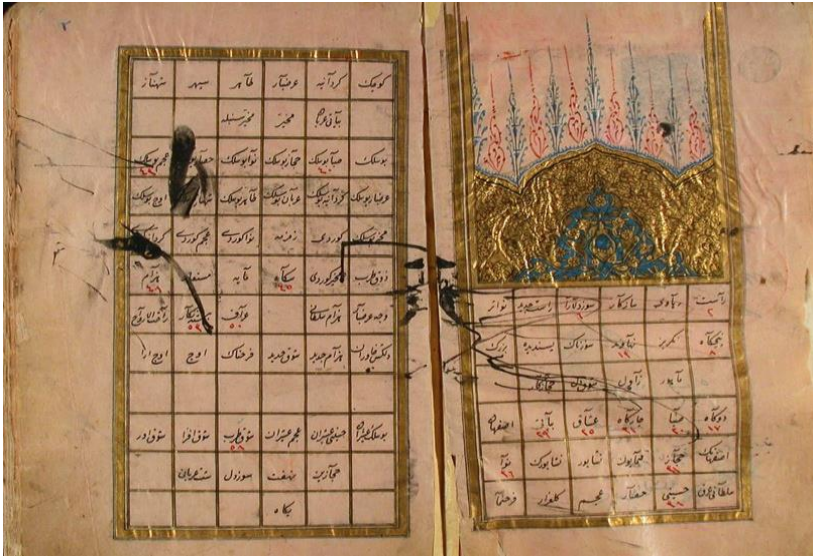
Fihristte 108 bölme mevcuttur.²⁵ 67 sayfanın daha sonra doldurulmak üzere boş bırakılmış olabileceği ve yalnızca âyinlerin yazılmış olması düşünüldüğünde, mecmû'anın hacimli bir mecmû'a olması amacıyla yazılmaya başlandığı düşünülebilir. Fihristte makâm adları yazılmıştır. Bununla birlikte yalnızca mecmû'adaki âyinlerin olduğu sayfalar not edilmiştir. Yazılan makâmlarda âyin bulunmuyorsa o sayfalar boş bırakılarak ya da na'tler yazılmak suretiyle devam edilmiştir. Fihristte bulunan makâmlar sağdan sola sırasıyla şunlardır: Râst, Rehâvî, Sâzkâr, Sûzidilârâ, Râst-ı cedîd, Neveser, Pençgâh, Nikrîz, Nihâvend, Sûzinâk, Büzürg, & (boş)²⁶, Mâhûr, Zâvil, Sûzidil, Hicâzkâr, &, Dügâh, Şabâ, Çârgâh, 'Uşşâk, Bayâtî, İsfahân, İsfahâne, Hicâz, Hümâyûn, Nişâbûr, Nişâbürek, Nevâ, Şultânî 'Irâk, Hüseyinî, Hîşar, 'Acem, Gülizâr, Ferahnümâ, Kûçek, Gerdâniye, 'Arazbâr, Tâhir, Sipîhr, Şehnâz, &, Bayâtî'arabân, Muhayyer, Muhayyersünbüle, &, &, Büselik, Şabâbüselik, Hicazbüselik, Nevâbüselik, Hîsarbüselik, 'Acembüselik, 'Arazbârbüselik, Gerdâniyebüselik, 'Arabânbüselik, Tâhîrbüselik, Şehnâzbüselik, Evçbüselik, Muhayyerbüselik, Kürdî, Zemzeme, Nevâkürdî, 'Acemkürdî, Gerdâniyekürdî, Zevk-u tarab, Muhayyerkürdî, Segâh, Mâye, Müste'âr, Hûzzâm, Vech-i 'arazbâr, Hûzzâm-ı Şultânî, &, 'Irâk, Bestenigâr, Râhatû'l-ervâh, Dilkeşhâverân, Hûzzâm-ı Cedîd, Şevk-u cedîd, Ferahnâk, Evç, Evcârâ, &, &, &, &, &, Büselik'aşîrân, Hüseyinî'aşîrân, 'Acem'aşîrân, Şevk-u

²⁴ "Dergâh-ı Hâzret-i müşârinileyh, Muhammed Sa'îd (...) fakîr ibn Hâzret-i Mevlânâ, 1281" gibi bir ibare yazmaktadır. Mühür tam okunamadığından şahıs tespit edilememiştir. Ancak 1864 yılına ait bir mühür olduğu görülmektedir. Bu konuda daha detaylı bir araştırma yapmak mümkündür.

²⁵ "Âyin Mecmû'ası," 1/a-b.

²⁶ Bu işaretin bulunduğu yerlerde makam adları yazılmamış, fihristteki o bölme boş bırakılmıştır.

tarab, Şevkefzâ, &, Hicâzeyn, Nühüft, Sûzidil, Şeddi'arabân, &, &, &, Yegâh &, &, &.

Resim 1. 002188 numaralı Âyin Mecnû'ası fihristi.

Mecnû'ada fihristte bulunan 87 makâmdan yalnızca 22 tanesinin âyin güftesi yer almaktadır. Buradaki 22 âyin-i şerîfin listesi aşağıdaki gibidir:

Sayı	Makâm	Âyin Bestekârı	Ekler ²⁷
1	Râst	Nâyî 'Osmân Dede (ö. 1142/1729)	Şeyh-i Ğalaṭa
2	Şûzidilârâ	Sultan Selim Han (1175-1761/1223-1808)	-
3	Pençgâh	Beste-i Qadîm	-
4	Nihâvend	Muşâhib Aḥmed Ağa (ö. 1209/1794)	-
5	Dügâh	Beste-i Qadîm	-
6	Şabâ	Dervîş İsmâ'îl	-
7	Çârgâh	Nâyî 'Osmân Dede Şeyh	Şeyh-i Ğalaṭa

²⁷ Ekler başlığında, mecmuada bulunan âyinlerin başlıklarına yazılan mahlaslar, sıfatlar ya da bestekârların görev bilgileri verilecektir.

8	‘Uşşāk	Nāyī ‘Osmān Dede	-
9	Bayātī	Kūçek Dervīş Mustafa (ö. 1095/1684)	-
10	Ḥicāz	Nāyī ‘Osmān Dede Şeyḥ	-
11	Ḥicāz	Seyyid ‘Abdürrahīm Efendi (ö. 1769-1831)	Şeyḥ-i Mevlevihāne-i Bāb-ı Cedid
12	Ḥicāz	Seyyid Aḥmed Ağa	Ez muşāhibān-ı Sultan Selim Han Raḥimehullāh
13	Nevā	Dervīş İsmā‘īl-i Mevlevī	-
14	Ḥüseynī	Beste-i Qadīm	-
15	Şabābūselik	Dervīş İsmā‘īl-i Mevlevī	-
16	‘Acembūselik	Şeyḥ ‘Abdülbâkī Dede Efendi (ö. 1765-1821)	-
17	Segāh	‘İtrī (ö. 1123/1711)	-
18	Hüzzām	Dervīş İsmā‘īl	-
19	‘Irāk	Şeydā Ḥāfız Dede (ö. 1214/1800)	-
20	Bestenigār	Āmā Şādık Efendi (ö. 1212/1797?)	-
21	Bestenigār	Dervīş İsmā‘īl	-
22	Şevk-u ıarab	Dervīş İsmā‘īl-i Mevlevī	-

Tablo 1. 002188 numaralı Āyin Mecnū‘ası āyin listesi

Mecnū‘alarda her zaman kesin bir makām sıra düzeni aramamak gerekse de āyin mecnū‘alarının genel özelliği olan makām sıralamasının bu mecnū‘ada uygulanmadığı görülmüştür. Matbu mecnū‘alara kadar da çeşitli makām sıralamalarının yapıldığı bilinmektedir. Ḥāfız Post (ö. 1105/1694) ve ‘İtrī’nin yaygın olan fihrist düzenine benzer şekilde musiki üstatlarının, makāmları birbirleriyle kurdukları ilişkiye bağlı olarak sıraladığını bu āyin mecnū‘asındaki fihrist de bize göstermektedir. Bu durum özellikle III. Selim döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Matbu mecnū‘alarda da bu durum

korunmuştur.²⁸ Bu mecmû'ada ise Râst perdesinde karar eden makâmlarla başlanmış, Segâh perdesinde karar eden makâmlar ve bunlarla irtibatlı olan makâmlarla devam etmiş sonunda Hüseynî 'Aşîrân, Yegâh perdesinde karar eden makâmlar ve Yegâh makâmıyla sona ermiştir. Burada fihrist dikkatle incelendiğinde mecmû'a sahibinin 87 makâma yer verilen bu fihristin makâm çeşitliliği dikkat çekmektedir. Diğer mecmû'alarda yer almadığı görülen çokluktaki makâm sayısı kendisinin makâmlara olan merakını, musiki algısını ve bu konudaki hassasiyetini ortaya koyması bakımından ipuçları vermektedir. Mevlevî âyinlerinin tümünü şamil bir mecmû'a olması arzusu ve belki de yazılan makâmlarda âyinlerin bestelenmesine dair muhtemel bir emeli içerisinde barındıran bir fihrist olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda bu çok sayıda makâmı içeren fihrist, kendi döneminin makâm tertibatını ve makâmların varlığını göstermesi bakımından incelenmeye ve kıyas edilmeye müsait zengin bir alan açmaktadır.

Mecmû'anın yazı düzeni incelendiğinde âyinlerin başlıkları, terennüm sazlar ve selâm geçişleri kırmızı mürekkeple (sürhile) yazılırken âyinlerin ana metinleri siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Mükerrer ve semâ'²⁹ gibi kalıplar da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlıkları altın yaldızlı olup âyinlerin yazılı olduğu sayfalarda başlıklar için ayrılmış sayfa üst bölmesi bulunmaktadır. Âyin sonları da klasikleşmiş olarak üçgen yapıyla sayfa ortalanarak bitirilmiş ve "tamâm şod"³⁰ ifadesinin etrafı yaprak motifleri ve altın bezeme ile tezhiplenmiştir. Oldukça düzenli ve özenli yazılmış bir metindir.

Mecmû'ada bulunan âyin içeriklerinde ise Râst ayin-i şerîften sonra 3 sayfa na't-ı şerîf yazılmıştır. Süzidilârâ âyin-i şerîfte selâm aralarında uşûller yazılmıştır ve bu âyinden sonra da yine 4 sayfa na't-ı şerîf kaleme alınmıştır. Pençgâh Âyin-i Şerîf sonrası Hz. Pîr'e (604-1207/672-1273) ait 7 sayfa gazel yazılmıştır. Nihâvend Âyin-i Şerîfte de bir önceki gibi perde ve uşûl bilgisine yer verilmediği anlaşılmıştır. Hemen sonrasında 3 sayfa na't ve gazel görülmektedir. Dügâh ve Şabâ Âyin-i Şerîflerde selâm aralarında uşûllerin yazıldığı tespit edilmiştir. Çârgâh, 'Uşşâk,³¹ Bayâtî ve 2 Hicâz Âyin-i Şerîfte uşûller 2. ve 3. selâmlarda verilmiş ancak 4. selâmda uşûl yazılmamıştır. 12. Âyin olan Seyyîd Aḥmed Ağa'nın Hicâz Âyin-i Şerîfinde sadece 3. selâmda uşûl bilgisi verilmiştir. Nevâ Âyin-i Şerîfte iki selâmda da uşûl yazmaktadır ancak 14, 15, 16. ve 19. âyinlerde uşûl bilgisi bulunmamaktadır. 17. Âyin olan

²⁸ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 200-205.

²⁹ Örnek için bkz. "Âyin Mecmû'ası," 3/b.

³⁰ Örnek için bkz. "Âyin Mecmû'ası," 6/a.

³¹ Örnek için bkz. "Âyin Mecmû'ası," 25/b.

‘İtrî’nin Segâh Âyin-i Şerîfinde 3. selâmda uşûl bulunmaktadır. Hüzẓâm ve Bestenigâr Âyin-i Şerîflerde uşûllere yer verilmiştir. Sonrasında ‘Efendimiz Şultân Velel’in’ başlığıyla niyâz ilâhîsinin sözleri 5 beyit halinde bulunmaktadır. Ardından diğer sayfada ‘Semâ’î’ başlığıyla *Dinle Sözü*mü eseri 4 kıt’a olarak tamamen yazılmıştır. Ardından 22. âyin de uşûl bilgisi olmaksızın kaleme alınmıştır. Devamındaki sayfalarda muhtelif konularda üç kışşa bulunmaktadır. *Menâkıb-ı Şerîf* başlığı ile bir yazı kaleme alınmış olup bir tane Hadîş -i kudsî olduğu yazılan “Küntü kenzen maḥfiyyen fe aḥbebtü en u’rafe fe ḥalaktü’l-ḥalka li u’rafe bihi”³² mevzû hadis ilave edilmiştir. Sonraki sayfada 5 beyitlik na’t-ı şerîf ile Osmanlıca bir kıt’a eklenerek mecmû’a sonlandırılmıştır. Toplam 128 sayfa olarak hazırlanmış bu mecmû’anın 67 sayfası diğer makâmlardaki âyinler için boş bırakılmış görülmektedir. Ancak görünen o ki âyin bestelenmemiş olan makâmların dolduracağı bazı boş sayfalara na’tlar yerleştirilmiştir. Diğer mecmû’alar için de geçerli olacak şekilde yukarıda detaylı bir anlatımla bahsedilen âyin metinleri dışında şiirlerin ve diğer metinlerin bilgisi burada verilmeyecektir.

Âyin başlıklarında bestekâr isimlerinin sonlarına çeşitli du‘â’ ya da bestekârların bilinen isimlerine dair eklemeler yapıldığı görülmüştür. Sultan Selim Han’ın ismine ilaveten “Aleyhi’r-raḥmeh ve’l-Ḡufrân’ du‘â’sı eklenmiştir.³³ Fihristte görüleceği gibi özellikle birkaç isme dair vazife bilgisi verilmiştir. Bu noktada tarihlendirme hususunu dikkate aldığımızda Nâyî ‘Osmân Dede’nin³⁴ 17. yüzyılın sonunda (1698-1730) Ğalaṭa Mevlevîhânesi şeyhi olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte ‘Abdürrahîm Künhî Dede³⁵ de 1830-1831 yılları arasında Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliği vazifesinde bulunmuştur. Bir taraftan da âyin listesine bakıldığında Dede Efendi’nin³⁶ âyinlerinin de burada olması -ki vefatı 1846’dır- mecmû’anın tarihini, bu tarihten sonrasına ait kılan unsurlar arasında sayılmalıdır. Mecmû’ada bulunan mührün tarihi 1864 olduğundan mecmû’anın sahibinin Muhammed Şa’îd (19. yüzyıl) olması ihtimali değerlendirilmelidir.

2. Konya Mevlâna Müzesi 004598 MEVLANA- Âyin ve Na’t Mecmû’asının Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmaya konu olacak bir diğer mecmû’a, Türkiye Konya Mevlâna Müzesi’nde bulunan 004598 Âyin ve Na’t Mecmuası adı altında kayıtlı bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında mürettip ya da tarih bilgisi

³² Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım. “Âyin Mecmû’ası,” 60/a.

³³ “Âyin Mecmû’ası,” 6/a.

³⁴ Bilgi için bkz. Süleyman Erguner, “OSMAN DEDE, Nâyî”; Türkân Uymaz, “Kutbü’n-Nâyî Osman Dede (1730)”, 164.

³⁵ Bilgi için bkz. Nuri Özcan, “Abdürrahim Künhî Dede.”

³⁶ Bkz. Mehmet Öncel, “Dede Efendi (1846),” 194-97.

bulunmamaktadır. Bordo deri ciltli altın yaldızlı işlemeli bir dış kapağa sahiptir. İç kapakta turkuaz kabartmalı parlak bir kâğıt kullanılmıştır. 17 Haziran 1959'da Ahmet Kalay'ın hediyesi olduğu notu bulunmaktadır. İç sayfalarda da çeşitli notlar bulunmaktadır. Sayfanın sağ üst kısmında Rika' hattı ile siyah mürekkeple yazılmış bu notta: "İzmir vilâyetinin Manisa sancâğında Demirci kazâsında Pâzâr mahallesinde Macarzâdelerden tarikat-ı 'âliyye-yi Mevleviyye bendegânından Yenî kapı Mevlevîhâne muhibblerinden ma'rûf Ahmed Hamdi Efendi r. 20 Mâys 1241."³⁷ yazmaktadır. Yine aynı sayfada sol alt köşede aynı hatla: "Demircili Ahmed Hamdi Efendi'nin Âyin-i Şerîf Mecnû'ası olduğu tetkik edilmiştir." notu bulunmaktadır. Hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu zatın mecnû'anın mürettibi olma ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanında güftelerin bittiği sayfada ise h. 1301/ m. 1883-1884 tarihi not düşülmüştür. Girişte yer alan notla eserin sonunda yazılı tarih arasında yaklaşık 58 yıllık bir fark vardır. Bir insan ömrü düşünüldüğünde başlangıç tarihi ve bitiş tarihi şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi mecnû'anın yazı hattında belirgin bir değişiklik olmamasına karşın başka bir zatın eline geçmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Tüm bunlar mümkün olacağı gibi bu tahminlerin hiçbirinin doğru olmama ihtimalini de göz önünde tutmak ve daha detaylı tetkik etmek gerekmektedir.

Nesih hattıyla yazılmış olan metinde âyinlerin başladığı sayfada Mevlevî sikkesi de bulunan tezhipli bir serlevha bulunmaktadır.³⁸ Başlıklar, terennüm sazlar ve selâmlara geçişlerde hususi kısımlar ayrılarak başlıklandırma bölümleri kullanılmış. Oldukça düzgün bir hatta sahip olan bu mecnû'ada sayfa kenarlıkları da altın yaldızla cetvelenmiştir. Her sayfa 15 satır 2 sütundan oluşmaktadır. Bazı sayfalarda kırmızı mürekkeple yazılan başlıklar ve terennüm sazlar, okunamayacak derecede silik durumdadır. Başlangıçta yırtık bir sayfa olduğu görülmekte olup, dış kapak ve iç kapak haricinde toplamda 59 varak olduğu görülmektedir. Oldukça özenli ve tertipli bir mecnû'ada genellikle fihristlerin varlığından söz edilebilir. Ancak bu mecnû'a bahsedilen özellikleri taşısa da fihrist bulunmamaktadır. Bununla beraber yırtık olan sayfanın varlığı orada fihrist bulunma ihtimalini akla getirmektedir.

³⁷ Bu tarih miladi olarak 1 Haziran 1826 tarihine tekabül etmektedir. *Âyin ve Na't Mecnû'ası*, 004598, İç kapak/a.

³⁸ "Âyin ve Na't Mecnû'ası," t.y., 1/a.

Resim 2. 004538 numaralı Āyin ve Na't Mecnū'asında bulunan serlevha.

Bu mecnū'adaki toplam 26 āyin-i şerīfin listesi aşağıdaki gibidir:

Sayı	Makām	Āyin Bestekārı	Uşul
1	Rāst	.. ³⁹	-
2	Sūzidilārā	Sultan Selim Han	Düyek
3	Nihāvend	Muşāhib Aḥmed Ağa	Devr-i Revān
4	Pençgāh	Beste-i Qadīm	Devr-i Revān
5	Sūzināk	Necib Efendi (ö. 1298-99/1883?)	
6	Ḥicāz	Nāyī 'Osmān Dede Efendi	Düyek
7	Ḥicāz	Muşāhib Aḥmed Ağa	Devr-i Revān
8	Ḥicāz	İsmā'īl Efendi	Devr-i Revān
9	Ḥüseynī	Beste-i Qadīm	Devr-i Revān
10	Şabābüselik	Ser-müezzin Şehriyārī İsmā'īl Efendi	Düyek
11	'Acembüselik	Şeyḥ 'Abdülbâkī Dede Efendi	Devr-i Revān
12	Segāh	'İtrī Efendi	Devr-i Revān
13	Dügāh	Beste-i Qadīm	Devr-i Revān

³⁹ Bestekār ve uşul bilgisi kırmızı mürekkeple yazılmış ancak zamanla silinmiş görünmektedir.

14	Çārgāh	Nāyī Şeyh 'Oşmān Dede Efendi	Devr-i Revān
15	Şabā	Ser-müezzin Şehriyārī İsmā'īl Efendi	Devr-i Revān
16	'Uşşāk	Nāyī Şeyh 'Oşmān Dede Efendi	-
17	Bayātī	Kūçek Dervīş Muştafa Efendi	Devr-i Revān
18	İşfahān	Ser-müezzin Şehriyārī İsmā'īl Efendi	Düyek
19	Hicāz	Şeyh 'Abdürrahīm Efendi	Devr-i Revān
20	Hüzzām	İsmā'īl Efendi	Devr-i Revān
21	'Irāk	Şeydā Hāfız Efendi	Devr-i Revān
22	Bestenigār	Şādık Efendi	Devr-i Revān
23	Bestenigār	İsmā'īl Efendi	Devr-i Revān
24	Şevk-u ıarab	İsmā'īl Efendi	Düyek
25	Şeddi'arabān	Muştafa Nakşī Dede (ö. 1269-70/1854)	Devr-i Revān
26	Feraĥnāk	İsmā'īl Efendi	Devr-i Revān

Tablo 2. 004538 numaralı Âyin ve Na't Mecmû'asında bulunan âyin listesi

Âyin mecmû'alarının genel özelliği olan makâm sıralamasının kendi yüzyılına uygun bir biçimde Râst kararlılardan başlayıp Yegâh ve hatta Feraĥnāk makâmı ile 'Irāk perdesinde sonlandırıldığını görmekteyiz. Bir önceki mecmû'anın fihrist özelliklerini belirtirken daha detaylı anlatıldığı üzere bu tertip 19. yüzyıl tertibine uygun görünmektedir. Ancak makâmlarda mürettibin tarzına dair istisnalar görülebilmektedir. İncelediğimiz diğer mecmû'alarda olmayan bir âyin olan Selânikli Necip Efendi'nin Sûzināk âyininin güftelerinin burada yer alması önemli görülmektedir.⁴⁰ Nitekim bu âyin Öztuna'nın 2006 yılında baskısı yenilenen ansiklopedik eserinde dahi kayıp olarak gösterilmiş ancak yakın zamanda gün yüzüne çıkarılarak icrâ edilmeye başlanmıştır.⁴¹

⁴⁰ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," t.y., 8/b.

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. Nihat Ozan Koroğlu ve Gamze Nevra Koroğlu, "Selânikli Necip Dede'nin Sûzināk Âyini'nin Birinci Selâmının Makam ve Geçki Bakımından Analizi," 393-406.

Bu mecmû'ada uşûl yazımına hususiyetle dikkat edilmiş görünmektedir. Her selâmın başında uşûl yazılmış olup semâ'î kısmı da belirtilmiştir. Genel olarak 4. selâmlarda bilinen tekrarlı kısım da neredeyse her âyinde uzun uzun yazılmıştır. Ayrıca diğer mecmû'alarda pek görülmeyen bir mesele de 4. selâmların başına uşûlün eklenmiş olmasıdır.⁴² Unutulan bazı lafzî terennümler sayfa kenarına kırmızı mürekkeple dikey bir şekilde eklenmiştir. Ancak her mecmû'ada olabileceği gibi birkaç küçük hata göze çarpmaktadır. Bunlar 23. âyinde selâmlarda eksiklik olması ve 19. âyinde 3. selâm yerine 2. selâmın sehven yeniden yazılmış olması gibi örneklerdir. Aynı zamanda Şeddi'arabân Âyin-i Şerîfin başlığı da yazılmamış yahut yarım kalmış görünmektedir.⁴³ Bu âyinin Nakşî Dede'ye ait olduğu güfte incelemesi yapılarak bu çalışmada tespit edilmiştir. Tüm mecmû'ada daha önce bahsedilen makâm ilaveleri gibi nedenler düşünüldüğünde düzen açısından olsa gerek yalnızca 2 sayfa boş bırakılmıştır.⁴⁴

Âyinlerin sona erdiği bölümün sonrasında 12 tane kendi döneminde yaygın olarak bilinen na'tlara yer verilmiştir. Ardından Hazreti Mevlâna Dost diye başlayan 11'i Farsça 3'ü Türkçe olan na'tlar yer alır. Ancak ilkinde Zekâî Dede Efendi (1240-1824-25/1313-1897)'nin Râst makâmında bir şugul olarak da bestelediği 'Elhamdülillâhillezî sultânühü na'tü'l-ezel' diye başlayan Hz. Mevlâna'ya ait olan Arapça bu na'tın 3. ve 4. beytinin derkenarında Pençgâh ve Çârgâh perde kayıtları mevcuttur.⁴⁵ Bu nadir durum da na'tların döneminde okunuş hususiyetleri hakkında bir bilgi kaynağı niteliğindedir.⁴⁶ Mecmû'adaki tek perde kaydı örneğidir. Segâh makâmında Devr-i Revân uşûlünde olduğu belirtilen Niyâz İlahisi ve Yürük semâ'î yazılmıştır. Hüseyinî makâmında Düyek uşûlünde bir ilâhî (şugul) ve Hicâz makâmında Düyek uşûlünde bugün de bildiğimiz "Ey garip bülbül diyarın kandedir" güfteli ilâhî 8 beyit olarak ilave edilmiştir.⁴⁷ Mevlevîlik geleneğinde okunan ilâhîlere örnek olmaları bakımından önemli görünmektedir.

Âyin başlıklarında bestekâr isimlerinin sonlarına çeşitli du'â'lar ya da bilinen isimlerine dair eklemeler yapıldığı görülmüştür. Çok uzun olmayan bu sıfatlara listede yer verilmiş olunmakla birlikte başlıklarda bir standart belirlendiği görülmektedir. Ancak bir tek Sultan Selim Han'dan sonra 'Raḥimehullâh' yazıldığı dikkate değerdir.⁴⁸ Çoğu mecmû'ada

⁴² Örnek için bkz. "Âyin ve Na't Mecmû'ası," t.y., 3/a.

⁴³ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 37/b.

⁴⁴ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 6/a, 10/a.

⁴⁵ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 48/b.

⁴⁶ Korkmaz, "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları," 150.

⁴⁷ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," t.y., 56/b, 57/a.

⁴⁸ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 3/b.

bestekârlarının isimlerinden sonra hiçbirine yazılmayıp III. Selim Han'ın du'â'larla yazılması padişah ve halife olmasının verdiği otorite, saygı ve ulviyet ile alakalı olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

3. Konya Mevlâna Müzesi 004835 MEVLANA- Âyin ve Na't Mecnû'asının Fiziksel Özellikleri ve Muhtevası

Çalışmanın son mecnû'ası olarak ele alınan Mevlevî Âyin Mecnû'ası, Türkiye Konya Mevlâna Müzesi 004835 numaralı "Âyin ve Na't Mecnû'ası" adıyla kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında mürettip ve tarih kaydı bulunmamaktadır. Ancak mecnû'anın sonlarında Arapça bir kayıt var ki bu mecnû'anın kime ait olduğunu göstermektedir. "Cemâziyülevvelin 10. günü perşembe günü 1283h. Muhammed Emîn el-Mevlevî adıyla tanınan Hüseyn Hüsnu Bey'in torunu. Allâh ikisine de rahmet eylesin." notu miladi olarak 20 Eylül 1866 tarihine ait bir mecnû'a olduğunu söylemektedir.⁴⁹ Ayrıca bu not âyinlerin bitirildiği sayfada bulunmaktadır.⁵⁰ Bununla beraber son sayfalarda eklenen Feraḥfezâ âyin-i şerîf ve na'tların sonunda bir kayıt daha bulunmaktadır. Bu da: "Bu na't-ı şerîf veyahut âyin-i şerîf mecnû'ası Konyalı Hâcî Nâzır Efendizâde Raḥîm Efendi bendelerindendir." ifadeleridir.⁵¹ Mürettepten sonra mecnû'anın hamisi olan kişiler olduğu düşünülmektedir.

Mecnû'a siyah deri ciltle kaplıdır. Tâ'lik yazı biçimiyle hatta alınmış olan metinde tezyinatlı herhangi bir kısım bulunmamaktadır. Kitabın zahriyesinde Farsça ve Arapça mülemma beyit ve 3 kıt'a yazılıdır. 48 varaktan oluşmaktadır. İç kapakta 20 âyin makâmı ve sayfalarını içeren bir fihrist bulunmaktadır.⁵² Bu mecnû'a da fihristli mecnû'alara örneklik teşkil etmektedir. 13 satırla yazılmış olan bu mecnû'anın okunaklı ve muntazam bir hatla kaleme alındığını ifade etmek gerekmektedir. Aynı zamanda âyinlerde diğer mecnû'alarda olduğu üzere terennüm sazlar ve başlıklar kırmızı mürekkeple geri kalan metinler siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Düz yazı şeklinde olan metinlerin mısra araları çiçek şeklinde ya da kırmızı nokta ile belirtilen durak işaretleriyle süslenmiştir. "Ey ki hezâr âferin bu nice sultan olur" beyitlerinin tamamı yazılmamış çoğunlukla ilâ âhir ifadesi eklenmiştir.⁵³

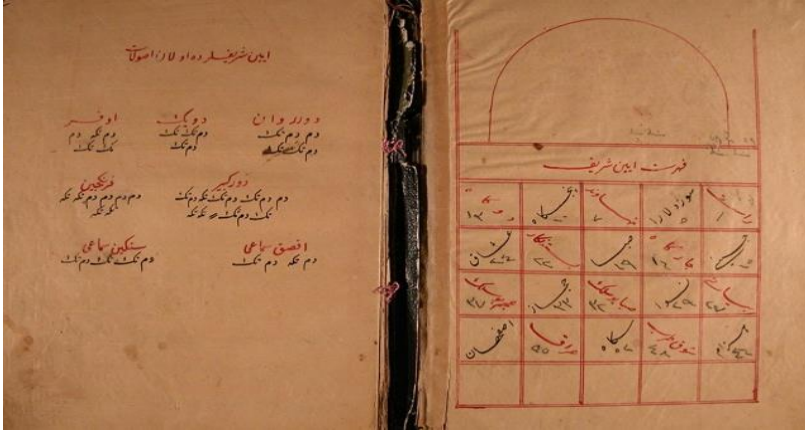
⁴⁹ Daha önce bu mecnûayı kısmen incelediği görülen Korkmaz, tarihte hatalı bir okuma yapmış olacak ki 15 Cemâziyülevvel 1263 gibi tarihlendirmiş. Ancak yevmü'l-ḥamîs Perşembe'ye karşılık geldiği gibi şemâniye sayısı 8'e yani 1283'e tekâbül etmektedir. Bu bilginin bu mecnûayı çalışacak olanlar tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Mecnualardaki tarihlendirmeler âyinlerin ve bestekârların önemli tarihlerini tespit için mühimdir.

⁵⁰ 'Âyin ve Na't Mecnû'ası., 004835, 33/a.

⁵¹ 'Âyin ve Na't Mecnû'ası., 004835, 47/a.

⁵² "Âyin ve Na't Mecnû'ası.," 1/a.

⁵³ Örnek için bkz. "Âyin ve Na't Mecnû'ası.," 4/b.

Resim 3. 004835 Āyin ve Na't Mecmū'asında bulunan fihrist

Fihriste bakıldığında 'Fihrist-i Āyin-i Şerif' başlığı altında 20 makām adı ve sayfa sayısı görmekteyiz. Bunlara listede yer verilecektir ancak sıralamada aynı makām'dan olan Hicāz makāmındaki 3 āyin yerine fihristte bir yer ayrıldığı görülmektedir. Son 5 āyinin sıralaması hatalı görünmektedir. Sonrasında kalan 5 makām'lık bölmeler boş bırakılmıştır. İncelenen diğer mecmū'alarda nadiren uşul çarblarının yazıldığına şahit olunmaktadır. Ancak bu mecmū'ada önemli görülecek bir diğer özellik fihristten sonraki sayfada āyinlerde kullanılan uşullerin ve çarblarının verilmiş olmasıdır.⁵⁴ Bu üsuller ve çarblar "Āyin-i Şeriflerde Olan Uşulāt" başlığı altında sırasıyla şu şekildedir:

Devr-i Revān: Düm düm tek düm tek tek

Düyek: Düm tek tek düm tek

Evfer: Düm te ke düm tek tek

Devr-i Kebir: Düm düm tek düm tek te ke düm tek tek düm tek = (tā hek) te ke te ke⁵⁵

Frenkçin: Düm düm düm düm te ke te ke te ke

Aksak semā'i: Düm te ke düm tek

Sengin semā'i: Düm tek tek düm tek⁵⁶

⁵⁴ "Āyin ve Na't Mecmū'ası," 1/b.

⁵⁵ Özkan eserinde edvār kitaplarında Mevleviler'in tercih ettiği darb kalıbını vermiştir. Bu mecmuadaki son 12 devirlik kısmında tā hek vuruşundan evvel düm tek çarbları bulunmaktadır. Ancak Özkan bu kısmı düm düm çarbları olarak göstermiştir. İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velvelleri*, 753-755.

⁵⁶ Yürük semā'i ve sengin semā'i mertebe farkı ile ayrı isim almaktadır. Ancak Özkan, 6/4'lük mertebe Sengin semā'i ile 6/8'lik mertebede olan Yürük semā'i'nin bugün karıştırıldığından bahsetmektedir. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velvelleri*, 621.

Uşûllerin selâmlarda kullanılış sırasına uygun yazıldığı görülmektedir.⁵⁷ Bununla birlikte uşûllerin ana kalıplarının yazıldığı ve sürelerinin belirtilmediği gözlemlenmektedir. Bazı uşûllerde görülen farklılıklar belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda mecmû'ada bulunan 26 âyinin ve fihristte bulunan âyinlerinle uşûlleri yazılmış olanların listesi karşılaştırmalı olarak verilecektir. Mecmû'ada bulunan 26 âyin-i şerîfin listesi aşağıdaki gibidir:

Sayı	Makâm	Âyin Bestekârı	Uşûl	Fihrist
1	Râst	Nâyî 'Oşmân Dede	Düyek	Var
2	Süzidilârâ	Sultan Selim Han	Düyek	Var
3	Nihâvend	Muşâhib Aḥmed Ağa	Devr-i Revân	Var
4	Pençgâh	Âyin-i Şerîf-i Mevlevî	Devr-i Revân	Var
5	Dügâh	Âyin-i Şerîf	Devr-i Revân	Var
6	Ḥüseynî	Âyin-i Şerîf	-	Yok
7	Çârgâh	Nâyî 'Oşmân Dede	Devr-i Revân	Yok
8	Şabâ	Mevlevî Dervîş İsmâ'îl Dede	Devr-i Revân	Var
9	Bestenigâr	Dervîş İsmâ'îl	Devr-i Revân	Var
10	'Uşşâk	Nâyî 'Oşmân Efendi	Devr-i Revân	Var
11	Bayâtî	Küçek Dervîş Muştafâ	Devr-i Revân	Var
12	Nevâ	Dervîş İsmâ'îl	Devr-i Revân	Var
13	Şabâbüselik	Dervîş İsmâ'îl	Düyek	Var
14	Ḥicâz	Nâyî 'Oşmân Efendi	Düyek	Var
15	Ḥicâz	Muşâhib Aḥmed Ağa	Devr-i Revân	Var

⁵⁷ A. Başak, "XIX. Yüzyıla Kadar Olan Mevlevî Âyinlerinde Usûl-Vezin ilişkisi:" 260-61.

16	<i>Hicāz</i>	Şeyh ‘Abdürrahîm Efendi	Devr-i Revân	Var
17	Acembûselik	Şeyh ‘Abdûlbâkî Efendi	Devr-i Revân	Var
18	İşfahân	Dervîş İsmâ‘îl	Düyek	Var ⁵⁸
19	Hüzzâm	Dervîş İsmâ‘îl	Devr-i Revân	Var
20	Şevkutarab	Dervîş İsmâ‘îl	Düyek	Var
21	Segâh	‘İtrî	Devr-i Revân	Yok
22	‘Irâk	Şeydâ Hâfız Dede	Devr-i Revân	Var
23	Bestenigâr	Şâdık Efendi	Devr-i Revân	Yok
24	Arabân	Şeyh Nakşî el-Mevlevî		Yok
25	İşfahân	‘İsmet Ağa		Yok
26	Ferahfezâ	.. ⁵⁹		Yok

Tablo 3. 004835 Âyin ve Na‘t Mecnû‘asında bulunan âyin listesi.

Âyin mecnû‘alarının genel özelliği olan makâm sıralamasının kendi yüzyılına göre bu mecnû‘ada uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı makâmda olan âyinlerin peş peşe sıralandığı da bilinen bir uygulamadır. Ancak Şâdık Efendi’nin Bestenigâr Âyin-i Şerîfiyle birlikte sıralamanın değiştiği görülmektedir. Bu durum oldukça dikkat çekicidir. Çünkü Şeyh Nakşî Dede’nin Şeddi ‘arabân Âyin-i Şerîfi Korkmaz’ın tespitlerine göre ilk kez bu mecnû‘ada görülmektedir.⁶⁰ Ancak bu konu bir başka çalışmada incelendiği üzere Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı âyin mecnû‘asının 1844-1847 tarihleri arasında yazılma durumunu ortaya çıkardığı için tarihlendirme hususunda temkinli olunmalıdır.⁶¹ Bu manada bu âyinle ilgili çalışma yapacaklar için bunlar önemli iki kaynak olarak nitelendirilebilmektedir. Bununla birlikte Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede

⁵⁸ Mecmuada 2 tane İşfahân âyin vardır. Fihristte sayfa sayısı da olmadığından hangisine işaret ettiği anlaşılamamaktadır.

⁵⁹ Bestekarı yazılmamıştır. Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede Efendi’nin âyini olduğu düşünülmektedir.

⁶⁰ Korkmaz, “Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları,” 146.

⁶¹ Sema Dinç ve Gökhan Coşgun, “19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi - Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-,” 315.

Efendi'nin kaynaklarda yakın zamanlarda keşfedilen İsfahân Âyin-i Şerîfi⁶² de bu mecmû'ada bulunmaktadır.⁶³ Mecmû'anın en önemli görülecek yanlarından biri de son kısımlara doğru yazılmış olan 'İsmet Âga'nın âyininin de günümüzde unutulmuş olarak bahsedilen âyinlerden olmasıdır. 'İsmet Âga'nın İsfahân âyin-i şerîfi mecmû'alarda ender olarak görülebilmektedir.⁶⁴ Ancak mecmû'alar dışında daha önce rastlanmayan âyin güftesinin tamamıyla yazımına burada yer verilecek olması önem arz etmektedir.

1. Selâm

Yâ Hâbiballâh Resûl-i Hâlik-i yek-tâ tûyî
 hey hey yâr hey düst pîr-i men cânân-ı men
 Ber-güzîn-i zül-Celâl pâk ü bî-hem-tâ tûyî
 hey hey yâr hey düst pîr-i men cânân-ı men
 Nâzenîn-i Hâzret-i Hâkķ şadr-ı bedr-i kâ'inât hey
 Nûr-i çeşm-i enbiyâ çeşm-i çerâğ-ı mâ tûyî hey
 Çün der şevî der-bâğ-ı dil mânend-i gül-i hoş-bû şevî hey
 Çün ber perî sûy-i felek hem çün melek meh-rû şevî hey
 Ger hem-çû rûğan sûzeded hod rûşenî gerdî heme hey
 Ser hayl-i 'İşrethâ şevî gerçi zi'gam-ı çün mü şevî hey
 Ger humâr âred sudâ'î ber ser-i sevdâ-yı 'aşķ hey
 Der resed hâlî meded ez şâfi-i şahbâ-yı 'aşķ hey
 Şems-i Tebrîzî er be-tâbed zi'âfitâb reşk-i Hâkķ hey
 Kûbbehâ-yı mevc hîzed ân-dem ez deryâ-yı 'aşķ hey
 (Terennüm Nây)

2. Selâm (Selâm-ı Şânî)

Ey 'âşîkân ey 'âşîkân âmed geh-i vasl-ı likâ
 Âmed nidâ ez âsumân key mâh-rüyân eş-şalâ
 Ey muṭṭrîb-ı şîrîn-nefes her laḥza mî-cünbân ceres
 Ey 'aşķ-ı zeyn ne ber-fürûs ber-cân-ı mâ zen ey ziyâ
 Mecnûn-ı men maṭlûb-ı men mergûb-ı men maḳbûl-i men

3. Selâm (Selâm-ı Şâliṣ)

Hicâb ez çehre-i be-guşâyî ki Sübhânellezî esrâ

⁶² 'Âyin ve Na't Mecmû'ası., 004835, 23/a, 24/a-b.

⁶³ Dede Efendi'nin İsfahân âyin güftesi için bkz. Dinç ve Coşgun, "19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhteva Bir Mecmua İncelemesi -Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-," 326-29.

⁶⁴ 'Âyin ve Na't Mecmû'ası., 004835, 41/b, 42/a; 384. dipnota bilgi için bkz. Korkmaz, Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları, 149.

Cemāl-i h'ıyş be-nümâyî ki Sübhânellezî esrâ
 Hayâtî dâde cânhâ râ be-raķş âverde dilhâ râ
 Âdemrâ kerde sevdâ-yı ki Sübhânellezî esrâ
 Gürîzân şev be-'ılliyyîn dilâ Şalâhu'd-dîn
 Çü tû bî-dest u bî-pâyî ki Sübhânellezî esrâ
 Semâ'î (Terennüm Nây)

Ey ki hezâr âferîn ilâ âhîr (Terennüm Nây)
 Kaşd-ı cefâhâ ne-konî ver be-konî bâ dil-i men
 Vâ dil-i men vâ dil-i men vâ dil-i men vâ dil-i men
 Kaşd konî ber-ser-i men şâd şevd düşmen-ı men
 Ve ânki ez-în hasta şevd yâ dil i tû yâ dil-i men
 Vâle vû şeydâ dil-i men bî-ser u bî-pâ dil-i men
 Vaķt-i seherhâ dil-i men refte be-her câ dil-i men
 (Terennüm Nây)

Ez Leylâ-i h'od Mecnûn şode-em
 V'ez şad Mecnûn efzûn şode-em
 V'ez hûn-ı ciger men çün şode em
 4. Selâm (Selâm-ı Râbî')

Sultân-ı menî sultân-ı menî
 Ender dil u cân îmân-ı menî
 Der men bedemî men zinde şevem
 Yek cân çi şevd şad cân-ı menî (Terennüm Nây)

Mecmû'ada bestekâr ismi bulunmayan Feraħfezâ âyin-i şerîf incelendiğinde güftesinin üçüncü selâma kadar Ĥammâmîzâde İsmâ'îl Dede Efendi'nin âyini ile birebir aynı olduğu görölmektedir. Ancak sonrasında küçük değişikliklere rastlanmaktadır. 3. selâmda aŗađıda italik olarak belirtilen ilk beyit Dede Efendi'de 'Düş Mevlâna be hâb ender me-râ/ şüy-i bezm-i hîş mî zed es-şalâ' şeklinde farklıdır. Bir de Semâ'î kısmında bu mecmû'ada italik yazılan 'Şerbetinin kaçresin hem kim iç er cür'aşın' beyti fazladan bulunmaktadır. Bununla beraber Dede Efendi'de bulunan iki beyit de devamında bu mecmû'ada bulunan Feraħfezâ âyin-i şerîfinin güftesinde yer almaz. Terennüm sazlarında da çok küçük farklılıklar görölmektedir.⁶⁵ Dede Efendi'nin vefatına yakın zamanda bestelediği bilinen Feraħfezâ Âyinin mecmû'alarda görölecek farklılıklar açısından daha detaylı ve mukayeseli

⁶⁵ 'Âyin ve Na't Mecmû'ası., 004835, 44/b, 45/a.

olarak incelenmesi yerinde olacaktır. Burada farklılık görülen 3. selâmın güftesini ve terennüm sazlarını verilmiştir.

3. Selâm (Bende-i Sâlis)

<i>Nüh felek der-i âşıkân rā bende bād</i>	<i>āh belī yār-i men</i>
<i>Devlet-i in 'âşıkân pâyende bād</i>	<i>āh belī yār-i men</i>
<i>Perdehâ-yı cân-fezâ ber-dâšte</i>	<i>āh belī yār-i men</i>
<i>Der Hicâz u Râst u Segâh u Nevâ</i>	<i>āh Nevâ</i>

(Terennüm saz- Semâ'î)

Ey ki hezâr âferin bu nice sultân olur
 Kulu olan kişiler Hüsrev ü Hâkân olur
 Şerbetinin kırtresin hem kim içer cür'asın
 Gönlü güher doluben sînesi 'ummân olur
 Her ki bugün Veled'e inanuben yüz süre
 Yoksul ise bay olur bay ise sultân olur

(Terennüm saz)

Yâr me-râ âgyâr me-râ 'aşk-ı ciger-hâr me-râ yâr yâr yâr (mükerrer)
 Yâr tûyî gâr tûyî h'âce-i nighdâr me-râ vây

(Dede Efendi'nin âyininde burada 'Nüh tûyî' diye başlayan bir beyit daha bulunmaktadır.)

Nür tûyî sūr tûyî devlet-i manşūr tûyî
 Mürğ-i küh-i Tūr tûyî haste be-minhâr me-râ Yâr Yâr Yâr (mükerrer)
 Âh ru'yet çü gülzâr la'let güher-bâr
 Cânî vü dil-dâr dil rā nigh-dâr Yâr Yâr Yâr

(Dede Efendi'nin âyininde burada 'Ey yâr-ı meh-rû' diye başlayan bir beyit daha bulunmaktadır.)

(Terennüm sâz)

'Aşk-est ber-âsumân perîden
 Şad perde be-her nefes derîden
 Goftem ki dilâ mübâreket bād
 Der halka-i 'âşıkân resîden
 Ey gülşen-i⁶⁶ bâğ-ı lâ-yezâlî
 Ber çerh-i şafâ meh-i kemâlî
 İn meclis in semâ'-ı pūr-nūr
 Ez Hâzret-i tû me-bâd hâlî

⁶⁶ Mecmuada üstü çizilerek bülbul yazılmıştır. 'Âyin ve Na't Mecnû'ası., 004835, 45/a.

Bir başka husus da mecmû'ada bulunan âyinlerin bazı selâm başlıklarına hangi uşûlde çalınacağı bilgisinin yazılmış olması ancak uşûl bilgisi bulunan âyinlerin tamamında 4. selâmda uşûle rastlanmamış olması durumudur. Hüseynî, Bestenigâr (İsmâ'îl Dede) ve 'Arabân âyinde uşûl bilgisi bulunmazken diğerlerinde eksikleri olsa da uşûller selâm başlarında yazılmıştır. 'Arabân âyinde selâm ifadesi yerine "bend" kavramı kullanılmıştır.⁶⁷ Hüseynî âyinde "Dügâh âyin-i şerîfin selâm-ı sânisinden selâm-ı râbî'a kadar aynıyla kırâat oluna."⁶⁸ notu bulunmaktadır. Bu durum bilinen bir husustur. Ancak "Ey kavm be hac" güftesinden başlayarak Pençgâh âyinle tamamlandığı da ifade edilmelidir.⁶⁹ Bunun gibi bir not da Şabâbüselik âyinin 2. selâm başlığından sonra bulunmaktadır. "Nevâ âyin-i şerîfinin selâm-ı sânisinden selâm-ı râbî'ine kadar aynıyla kırâat oluna."⁷⁰ ifadesi de bilinen bir meseleye işaret etmektedir.

Mecmû'anın son 13 sayfasına kadar boşluk bulunmamakla birlikte 24. 'Arabân âyinden sonra 13 sayfa çeşitli başlıklarla na't-ı şerîfler yazılmıştır. Sonrasında Niyâz ilâhîsi ve Yürük Semâ'î'nin güfteleri bulunmaktadır. Ardından yukarıda yer verdiğimiz 'İsmet Ağa'nın İşfahân âyini kaleme alınmıştır. Sonrasında ise yazı değişmiş ve *Mesnevî*'den "Ey şofu ehl-i şafâ" diye başlayan güfte ile İsmâ'îl Dede Efendi'nin de Segâh makâmında bestelediği besmele ile başlatılan bir ilâhî bulunmaktadır. Bu ilâhînin beyit aralarına birtakım lafzi terennümler eklendiği de görülmektedir.⁷¹ Ardından Ferahfezâ âyinin güftesi ve farklı bir hat ile Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri'nden (ö. 234/848 ?) Farsça bir beyit yer almaktadır.⁷² 2 sayfa sonra mecmû'anın kime ait olduğu kaydıyla beraber Hz. Mevlâna'yı öven Türkçe bir kıt'a ile mecmû'a sona ermektedir. Âyin başlıklarında bir tek Sultan Selim Han'dan sonra 'Raḥimehullâh' du'â'sı eklenmiştir.

Bu mecmû'ayı özel kılan bir diğer husus ise 3 âyinin semâ'îlerinin başında makâm kaydı bulunmasıdır. Bunlardan ilki 'Acembüselik'tir. 'Ey ki hezâr' bölümünden evvel yani semâ'î kısmında 'Acembüselik kaydı bulunmaktadır.⁷³ Yine Şevk-u ıtarab âyinde aynı bölümde Hüzzâm,⁷⁴ Segâh âyinde yine aynı kısımda Evç kayıtları bulunmaktadır.⁷⁵ Bu kayıtların doğruluğu incelendiğinde 'Acembüselik ve Segâh âyinin semâ'î kısmının

⁶⁷ 'Âyin ve Na't Mecmû'ası., 004835, 31/b, 32/a-b, 33/a.

⁶⁸ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 9/a-b.

⁶⁹ Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, 28.

⁷⁰ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," t.y., 17/b, 18/a; Heper, *Mevlevî Âyinleri*, 232.

⁷¹ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," t.y., 43/b.

⁷² "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 44/b.

⁷³ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 23/a.

⁷⁴ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 26/b.

⁷⁵ "Âyin ve Na't Mecmû'ası," 28/a.

kayıtlarla aynı olduğu ancak Şevk-u ıarab âyinde Hüzâm başlanıp Segâhla bitirildiği söylenebilmektedir.⁷⁶ Bu da bu var olan makâm kayıtlarının doğru olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu makalede konu edilen Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan Âyin Mecnû'aları, tarihleri itibarıyla 19. yüzyılda kaleme alınmış görünmektedir. 002188 numaralı eser, Âyin mecnû'ası adıyla kayıtlara geçse de âyinlerle beraber şiirleri de bulundurmaktadır. Aynı şekilde 004598 ve 004835 numaralı Âyin ve Na't Mecnû'aları da na'tler, ilâhiler, du'â'lar veya hadisler gibi metinleri muhtevalarında taşımaktadırlar. Bununla birlikte bu üç mecnû'anın kendine mahsus özellikleri bulunmaktadır.

İlk olarak ele alınan 002188 kayıt numaralı âyin mecnû'ası, Muhammed Şa'îd isimli ve 1864 tarihli bir mührü taşıdığından bu zatın mecnû'anın mürettibi olabilme ihtimalini düşündürmektedir. Bu özellikli mecnû'a oldukça özenle kaleme alınmış, tezhipli ve serlevhalı bir eserdir. Bununla birlikte kıymeti haiz görülen fihristli mecnû'alar arasındadır. 108 bölmeli 87 makâmı içerisinde bulunduran ve titizlikle hazırlanmış olan bu fihrist mürettibinin musiki hâkimiyetini göstermesi bakımından çok kıymetli bulunmaktadır. Fihristte yer alan 87 makâmdan 22 adet âyini bu mecnû'ada görmekteyiz. 128 sayfalı olan bu mecnû'anın 67 sayfası ileride yazılması planlanan âyinler için ayrılmış, bazıları ise başka metinlerle doldurulmuştur. İçerisinde özellikle selâm başlarında uşûl kayıtları bulunmaktadır. Mecnû'adaki âyinlerin bestekârlarının vefat tarihleri ve âyinlerini besteledikleri tahmini tarihler düşünüldüğünde mühürdeki 1864 tarihinin doğru olabileceği ihtimali kuvvetlenmektedir.

İkinci olarak incelenen metin kütüphanede 004598 numarasıyla kayıtlı olan Demircili Aḥmed Ḥamdi Efendi'ye ait olduğu belirtilen mecnû'adır. Notta yazdığı şekliyle Demircili Aḥmed Ḥamdi kendisini Yenikapı Dergâhı muhibbânı olarak tanımlamıştır. Mecnûanın burada verilen tarihi ise Rûmî olarak 20 Mayıs 1241, miladi olarak 1 Haziran 1826'dır. Daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısına ait mecnû'alarının çokluğu düşünüldüğünde bu özelliği ile tespit edilen erken tarihli mecnû'alar arasında yerini alabilmektedir. Mecnû'ada Mevlî sikkisi resmedilmiş olan tezhipli ve altın yaldızla bezenmiş bir serlevha bulunmaktadır. Bu tertipteki bir metin düşünüldüğünde, mecnû'anın başından bazı sayfalara ait fotoğraflar bulunmadığından dolayı fihristinin olabileceği ancak bugün mecnû'ada mevcut olmayan ilk sayfalarda yer aldığı tahmini yapılabilmektedir. Sayfaları

⁷⁶ Emrah Hatipoğlu, "Mevlevîhâneler Döneminde Bestelendiği Tespit Edilmiş 46 Âyinin Makâm ve Geçki Açısından Tahlili," 273-74.

cetvelli ve iki sütunlu olacak şekilde düzenlenmiş, başlıklar için yer ayrılmış ve âyin sonları da tezhiplerle süslenerek belirtilmiştir. 118 sayfadan müteşekkil olan bu mecmû'ada 26 âyin bulunmaktadır. Bu âyinler arasında önemli olan bir husus henüz 2000'li yıllarda gün yüzüne çıkarılmış olan Selânikli Necîb Efendi'ye ait olan Sûzinâk makâmındaki âyinin güftelerini içeriyor olmasıdır. Aynı zamanda âyinlerde uşûl bilgilerine yer verilmiş ve âyinler dışında mecmû'anın kayıtlı adında yazdığı üzere na'tlar da kaleme alınmıştır. Tümüyle beraber bu mecmû'adaki belki de en mühim husus yazılan bir na'tın bazı beyitlerinin yanlarına perde kaydı düşülmüş olmasıdır. Na'tlar hakkında günümüzde oldukça az malumat bulunduğu dikkate alındığında bu bilginin değerli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Son olarak bu âyin mecmû'asında Niyâz ilâhîsinin ve iki farklı ilâhînin de makâm ve uşûlleriyle başlıklandırılmış olması incelenmeye açık ve dikkate değer bir husustur.

Çalışmanın son mecmû'ası olarak müzede 004835 numarasıyla kayıtlı olan âyin ve na't mecmû'ası incelenmiştir. Hüseyin Hüsnü Bey'in torunu olan Muhammed Emîn el-Mevlevî adıyla tanınan bu zata ait olduğu düşünülen bir ketebe kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre mecmû'a hicrî 1283 yılının Cemâziyülevvelinin 10'u olan perşembe gününde kaleme alınmıştır. Bu tarih de miladi olarak 20 Eylül 1866'ya tekabül etmektedir. Aynı zamanda bu mecmû'anın hamisi olduğunu düşündüğümüz Konyalı Hâcî Nâzır Efendizâde Rahîm Efendi bendeleri olarak bir kayıt daha mecmû'anın sonlarına not edilmiştir. 96 sayfadan müteşekkil olan mecmû'ada sadelik göze çarpmaktadır. Bununla beraber yine fihristli olması açısından mühim bir eserdir. 20 makâmlı bir fihrist olmasına rağmen içerisine 26 âyin yazılmıştır. Âyinlerin başlıklarına uşûl bilgileri yazılmıştır.

İncelenen bu son mecmû'anın en önemli yanları ise kaynaklarda son zamanlarda keşfedilmiş olan Hammâmîzâde İsmâ'îl Efendi'nin İsfahân âyini, mecmû'alarda nadiren karşılaşılan ve henüz güftesi tam anlamıyla tespit edilmemiş olan 'İsmet Âga'nın İsfahân âyininin bu mecmû'ada bulunmasıdır. 'İsmet Âga'nın bu âyininin güftesinin ve terennüm sazlarının tamamına bu makalede yer verilmiştir. Aynı zamanda burada Dede Efendi'nin son bestelediği âyin olan Ferahfezâ'nın metninin özellikle 3. selâmdaki bazı farklılıkları tespit edilmiş ve incelenmiştir. Şabâbüselik ve Hüseynî âyinlerde bugün bilinen uygulamalara dair notlar bulunmaktadır. Bu mecmû'ayı hususi kılan detaylardan biri bazı makâm analizleri için gerekli olacak olan makâm kayıtlarının bu mecmû'anın 'Acembüselik, Şevk-u şarab ve Segâh âyin-i şerîflerinin semâ'î başlıklarında bulunmasıdır. Bununla ilgili mukayeseler ve incelemeler metin içerisinde yapılmış ve günümüzdeki makâm analizleriyle uyumlu oldukları görülmüştür. Sonuç

olarak mecmû'alar tarandığında ender olarak karşılaşılan uşûl çarblarının not edildiği ender örneklerden biri olarak dikkat çeker.

Fihristten hemen sonra âyinlerin selâmlarında kullanılış sırasına uygun olarak Devr-i Revân, Düyek, Evfer, Devr-i Kebîr, Frenkçîn, Aksak semâ'î ve Sengîn semâ'î uşûllerinin çarbları yazılmıştır. Bunların günümüz ve kendi dönemindeki uygulamalarıyla mukayeseleri yapılmıştır.

Bu çalışmaya konu olmaları bakımından birçok hususiyet taşıyan bu mecmû'alardan yola çıkılarak özellikle Mevlevî âyin mecmû'alarının özelinde az miktarda araştırma olduğu tespit edilmiştir. Birçok mecmû'anın kendi dönemine ışık tutacak, yeni bilgilere gebe ve kendi dönemine ışık tutacak ve mevcut bilgileri yeniden değerlendirmeye imkân sağlayacak unsurlar barındırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın ilim dünyasına katkı sunması ve tespitlerin yeni çalışmalara kaynaklık teşkil etmesi temenni edilmektedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use:

Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zeka destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

KAYNAKÇA

- “Âyin ve Na't Mecmû'ası.” Konya, tsz. Mevlana, no: 004598.
- “Âyin ve Na't Mecmû'ası.” Konya, tsz. Mevlana, no: 004835.
- “Âyin Mecmû'ası.” Konya, tsz. Mevlana, no: 002188.
- Behar, Cem. *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*. 2. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Benlioğlu, Selman. “Derkenarda Der-makâm: Bir İntikal Aracı Olarak Makam Kayıtlı Mi'râciyye Yazmaları.” *İSTEM* 18:35 (2020): 73-95.
- Dinç, Sema, ve Gökhan Coşgun. “19. Yüzyıla Ait Kayıp Âyinleri Muhtevi Bir Mecmua İncelemesi -Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu AEMNZ758 Numaralı Âyin Mecmuası-.” *Hitit İlahiyat Dergisi* 22:1 (2023): 303-334. <https://doi.org/10.14395/hid.1251865>.
- Dinç, Sema, Ahmet Çakır, ve Senem Arslan. “Dinî Mûsikî Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı.” *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*, 256-268. Amasya: Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, 2017.
- Erguner, Süleyman. “Osman Dede, Nâyî.” *DİA*, 33: 461-462.
- Ezgi, Suphi. *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*. C. I. İstanbul, 1933.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2006.

- Hatipoğlu, Emrah. "Mevlevîhâneler Döneminde Bestelendiği Tespit Edilmiş 46 Âyinin Makam ve Geçki Açısından Tahlili." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Haug, Judith. "Güfte Mecmuaları, Eser Kavramı ve Notasız Aktarım." *Osmanlı-Türk Müziğine Bakışlar: Tarih, Teori ve İcra*, ed. Fikret Karakaya, içinde 189-204. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021.
- Heper, Sadettin. *Mevlevî Âyinleri*. Konya: Konya Turizm Derneği Yayını, 1974.
- İlhan, Ayşe. "XIX. Yüzyıla Kadar Olan Mevlevî Âyinlerinde Usûl-Vezin ilişkisi." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36:1 (2009): 255-76.
- Kam, Ruşen Ferit. *Bestegâr Şâir Nazım - Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*. İstanbul: Hilâl Matbaası, 1933.
- Korkmaz, Harun. "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Musiki Yayınlarının Kataloğu." Yüksek Lisans, Tezi, İstanbul Üniversitesi İstanbul, 2014.
- Korkmaz, Harun. "Türk Musiki Tarihinin Kaynağı Olarak Güfte Mecmuaları." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2021.
- Köroğlu, Nihat Ozan, ve Gamze Nevra Köroğlu. "Selânikli Necib Dede'nin Sûzinâk Âyini'nin Birinci Selâmının Makam ve Geçki Bakımından Analizi." *Mukaddime* 7:2 (2016): 393-406.
- <https://doi.org/10.19059/mukaddime.26907>.
- Meriç, Rıfık Melûl. "Hicrî 1131 tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musiki San'atkârları Tezkiresi-Nâzımı: Kilârî Ahmed Refî." *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2 (1956): 139-68.
- Öncel, Mehmet. "Dede Efendi (1846)." *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri -Musiki-*, haz. Sema Dinç, içinde 194-97. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Özcan, Nuri. "Abdürrahim Kühnî Dede." *DİA*. 1: 292.
- Özcan, Nuri. "Mevlevî Âyini." *DİA*. 29:464-66.
- Özkan, İsmail Hakkı. "Güfte." *DİA*, 14: 217-218. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gufte>.
- Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Müsiki Nazariyatı ve Usülleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1984.
- Öztuna, Yılmaz. "Güfte." *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, I/I:274. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Öztuna, Yılmaz. "Mecmua." *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, II:16. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Paçacı Tunçay, Gönül. *Neşriyat-ı Müsiki Osmanlı Müziğini Okumak 1. C. 1. 2 c.* İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.
- Şeyh Galip. *Şeyh Galip Mevlevî Âyinleri Mecmuası*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2021.
- Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Müsiki*. 4. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Uslu, Recep. "Türk Müziği Eğitim Tarihinde Güfte Mecmuaları ve İncelenme Esasları Üzerine Tespitler." *Müzikte 2000 Sempozyumu*, 158-68. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Uymaz, Türkân. "Kutbü'n-Nâyî Osman Dede (1730)." *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri - Musiki-*, haz. Sema Dinç, içinde 163-67. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mecmua." *DİA*, 28: 265-268.